Τίτλος εργασίας

«Η αντίληψη του Πλωτίνου περί τέχνης ως θεραπευτικό παιδαγωγικό εργαλείο καλλιέργειας της κριτικής σκέψης και της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών»

Γεράσιμος Ρεντίφης ΠΕ Ο2

Gerasimosrentifis@yahoo.gr

Στέλιος Σαβαΐδης ΠΕ Ο2

Stelios.savaidis@yahoo.gr

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η αισθητική θεώρηση των πραγμάτων απασχόλησε τόσο τους καλλιτέχνες της αρχαιότητας όσο και τους φιλοσόφους, οι οποίοι επιχείρησαν να νοηματοδοτήσουν την έννοια του Ωραίου και να σταθούν κριτικά απέναντί της.

Με πλοηγό την αισθητική φιλοσοφία του Πλωτίνου, ως θεωρίας του Ωραίου όσο και ως στοχασμού για την τέχνη, η οποία εμφανίζεται ως αντανάκλαση του νοητού κόσμου και ως αποκάλυψη της Ιδέας στην περιοχή του αισθητού επιχειρούμε να αναδείξουμε πώς μπορεί αυτή να αξιοποιηθεί δημιουργικά στο σύγχρονο σχολικό περιβάλλον.

Τα έργα τέχνης προσφέρουν στον εκπαιδευόμενο αισθητική ευαισθητοποίηση με αποτέλεσμα να μπορεί να δει τον εαυτό του και τον κόσμο μέσα από μια διαφορετική οπτική γωνία και έτσι να έχει ενδεχομένως την ευκαιρία να βιώσει βαθύτατες αλλαγές στον τρόπο που αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και τους συνανθρώπους (Cranton, 2006).

Στο πλαίσιο αυτό οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες αξιοποιούν την αισθητική εμπειρία που προσφέρει η τέχνη είναι σκόπιμο να αντιμετωπιστούν ως σημαντικές ευκαιρίες για καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών.

Η νοητική δραστηριότητα δια της επαφή μας με την τέχνη διευρύνεται, καθίσταται πιο δημιουργική και μπορούμε να γίνουμε ικανότεροι στο να γνωρίζουμε με διαφορετικό τρόπο (Kegan, 2007).

Στο λυκόφως της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και μέσα σε έναν κόσμο όπου επικρατούσε ένα αίσθημα παρακμής, δυστυχίας και μεταφυσικού πόνου, γεννήθηκε το έτος 204 μ.Χ. στη Λυκόπολη της Αιγύπτου, το σημερινό Ασσουάν ο κύριος εισηγητής και θεμελιωτής του Νεοπλατωνισμού, ο Πλωτίνος.

Ο Πλωτίνος θρεμμένος με την κλασσική ελληνική παράδοση κατάφερε να αφομοιώσει, να διαμορφώσει και να ενσωματώσει τη φιλοσοφία του Πλάτωνα στο έργο *Εννεάδες*.

Κεντρική θέση στο σύστημα του Πλωτίνου κατέχει μια πλήρως ανεπτυγμένη φιλοσοφία του Ωραίου, την οποία βρίσκουμε διάχυτη σε όλες τις *Εννεάδες*, αλλά εκτίθεται σε τρείς πραγματείες – κυρίως στην I , 6 (*Περί του καλού*), αλλά και σε τμήματα της V, vii (*Περί του νοητού κάλλους*) και στην VI , viii (*Περί του πώς το πλήθος των ιδεών υπέστη και περί αγαθού*).

Το πολύπλοκο πλωτινικό μεταφυσικό σύστημα που ο Πλωτίνος εισηγήθηκε στηρίζεται στη διάκριση της πραγματικότητας σε τρεις διαφορετικές νοητές υποστάσεις, το Εν, το Νου και την Ψυχή που αντιπαρατίθενται προς μία αισθητή, την ύλη. Μεταξύ των τριών υποστάσεων υπάρχει συνεχής και αμφίδρομη ροή και επικοινωνία, γεγονός που επιτρέπει την ανοδική πορεία της ψυχής προς το Εν.

Το Εν δεν αποκαλύπτεται ως δωρεά, αλλά θεάται από τον άνθρωπο εκείνο που ελεύθερα θα επιλέξει να ακολουθήσει τη δύσκολη και κοπιώδη ανηφορική ανάβαση προς την ανώτατη αρχή. Και η θέαση αυτή συνιστά προσωπικό βίωμα του ενάρετου ανθρώπου, ο οποίος ως άλλος Οδυσσέας θα ηνιοχήσει την ανώτερη όψη της ψυχής, προκειμένου να επιστρέψει στη πραγματική του πατρίδα, στο Εν που αποτελεί όλβιον τέλος.

Στην πρώτη *Εννεάδα* («Περί του καλού») ο Πλωτίνος θέτει το ζήτημα του αισθητού και του υπεραισθητού ωραίου, οριοθετώντας την έννοια του καλού. Τα πράγματα που μπορούν να είναι ωραία δεν μπορούν να περιοριστούν μόνο σε αυτά που αντιλαμβάνεται η όραση και η ακοή, αλλά υπάρχει και η ομορφιά που αφορά την ψυχή. Τα αισθητά κατ' αυτόν είναι ωραία χάρη στη συμμετοχή τους στο Είδος.

Είναι εμφανής η αναφορά που πραγματοποιείται δια της όρασης και στα μέσα που χρησιμοποιούν οι οπτικές τέχνες. Την αληθινή ωραιότητα, την υπεραισθητή ομορφιά, κατά τον Πλωτίνο μπορούμε να την αντικρίσουμε κλείνοντας τα μάτια και μέσω της τέχνης η ανθρώπινη ψυχή αποσύρεται στον εαυτό της και σταδιακά συνηθίζει στο να αρχίζει να διακρίνει την ωραιότητα στους ενάρετους τρόπους ζωής, τα ωραία έργα των αγαθών ανθρώπων και έπειτα την ομορφιά μέσα στην αγαθή ψυχή. (*Εννεάδες*. I. 6. 8., 25-27. και I. 6. 9, 1-2)

Η τέχνη εξυπηρετεί στο βαθμό που μας παραπέμπει στην πρωταρχική ομορφιά και ο Πλωτίνος μας φέρνει ένα ακόμη παράδειγμα από μια οπτική τέχνη: «Αποσύρσου στον εαυτό σου και κοίτα και αν δεις τον εαυτό σου να μην είναι ακόμη ωραίος, όπως ο δημιουργός του αγάλματος που πρέπει να γίνει ωραίο, αφαιρεί, λαξεύει, λειαίνει και καθαρίζει ώσπου να φανεί πάνω στο άγαλμα ένα ωραίο πρόσωπο, έτσι και συ αφαίρεσε τα περιττά και ίσιωσε τα στραβά, και όσα είναι σκοτεινά κάνε τα να γίνουν λαμπρά καθαρίζοντας τα, και μην πάψεις να σμιλεύεις το άγαλμά σου, έως ότου λάμψει πάνω του η θεόμορφη λαμπρότητα της αρετής, ώσπου να δεις τη σωφροσύνη σε ιερό βάθρο ανεβασμένη (*Εννεάδες*, 1. 6. 9, 7-15).

Η σπουδαιότητα της τέχνης έγκειται στο ότι εγείρει στις ψυχές των θεατών τον έρωτα για το πνευματικό της περιεχόμενο, διότι η πραγματική ουσία του έργου τέχνης είναι η Ιδέα και για το λόγο αυτό προκαλεί θαυμασμό.

Κατά τον Byckov ο Πλωτίνος είχε κατανοήσει ότι κατά τη διάρκεια της αντίληψης του Ωραίου δημιουργείται στην ψυχή κάτι ανάλογο προς το αντικείμενο, ένα απείκασμα του αντικειμένου σχεδόν ταυτόσημο με εκείνο το οποίο δημιουργεί την αισθητική αντίληψη.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΖΟΥΣΑ ΜΑΘΗΣΗ

Στο ερώτημα για τον μετασχηματισμό των αντιλήψεων και των ανθρώπινων συμπεριφορών έχει αναγνωριστεί από αρκετούς στοχαστές της εκπαίδευσης η θεραπευτική επίδραση της τέχνης. Η μετασχηματιστική δυναμική της μάθησης μέσω της τέχνης στηρίζεται κυρίως στην ικανότητα της κριτικής σκέψης ως δυνατότητα που δύναται να ενεργοποιηθεί από τους εκπαιδευόμενους. Από το σύνολο των θεωριών εκπαίδευσης οι οποίες αξιοποιούν την έννοια του μετασχηματισμού των αντιλήψεων, η προσέγγιση του Jack Mezirow για τη μετασχηματίζουσα μάθηση συνιστά σήμερα την πιο συγκροτημένη, επιστημονικά τεκμηριωμένη και σύγχρονη προσέγγιση της εκπαίδευσης και συγκεντρώνει το ενδιαφέρον πολλών μελετητών και εκπαιδευτών

Σύμφωνα με τον ίδιο τον Mezirow (2007): «Η μετασχηματίζουσα μάθηση αναφέρεται στη διεργασία κατά την οποία μετασχηματίζουμε δεδομένα πλαίσια αναφοράς (νοητικές συνήθειες, νοηματοδοτικές προοπτικές, νοηματικά σύνολα), έτσι ώστε αυτά να καταστούν πιο περιεκτικά, πολυσχιδή, ανοιχτά, συναισθηματικά έτοιμα για αλλαγή και στοχαστικά, προκειμένου να παραγάγουν πεποιθήσεις και απόψεις, οι οποίες θα αποδειχθούν περισσότερο αληθινές ή πιο ικανές να δικαιολογήσουν την παρώθηση σε δράση. Η μετασχηματίζουσα μάθηση περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε έναν γόνιμο διάλογο που αξιοποιεί την εμπειρία των άλλων προκειμένου να αξιολογήσει τους λόγους που δικαιολογούν αυτές τις παραδοχές και με στόχο να ληφθούν αποφάσεις για δράση θεμελιωμένες στη νέα αντίληψη που προκύπτει».

Η μέθοδος *Μετασχηματίζουσα Μάθηση* μέσα από την αισθητική εμπειρία παρουσιάζει πολλαπλά πλεονεκτήματα, αφού συμβάλλει στην υποκίνηση της ενεργητικής συμμετοχής των εκπαιδευομένων, στην ανάπτυξη της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης, στην ενδυνάμωση της κριτικής και δημιουργικής σκέψης, στην έκφραση των συναισθημάτων και της φαντασίας, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα εξέτασης των θεμάτων με ένα νέο, εναλλακτικό και πρωτότυπο τρόπο. Για τη διαμόρφωση αυτών των θετικών εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων καθοριστικός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού, ο οποίος είναι απαραίτητο να είναι καθοδηγητής, εμψυχωτής, καταλύτης, διαμεσολαβητής, φίλος και συνεργάτης ανάλογα με την περίσταση χωρίς όμως να χάνεται η συγκρότησή του σε ενιαίο όλο (Κόκκος, 2008).

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να διαμορφώσει κατά τέτοιο τρόπο το μαθησιακό κλίμα, το οποίο να χαρακτηρίζεται από επικοινωνία, εποικοδομητική συνεργασία, και κυρίως διάθεση για αλληλεπίδραση, διότι η μακροπρόθεσμη συνεχιζόμενη μάθηση θα εξαρτηθεί από την περαιτέρω ανάπτυξη της ικανότητας και της αυτοπεποίθησης να εμπλακεί το άτομο σε κριτικό στοχασμό σχετικά με την εμπειρία του και να δράσει με βάση αυτόν τον στοχασμό (Rogers,1999).

Τελικές παρατηρήσεις

Η επαφή με τα έργα τέχνης ενεργοποιούν τη δυνατότητα να σκεφτόμαστε δημιουργικά και κριτικά.

Η αισθητική εμπειρία είναι ευρύτερη και βαθύτερη από τις συνήθεις εμπειρίες, τις οποίες αντλούμε από την πραγματικότητα και συνιστά σημαντικό κάλεσμα για προβληματισμό.

Ο εκπαιδευτικός έχοντας αντιληφθεί την αξία των αντιλήψεων του Πλωτίνου περί τέχνης θα είναι να θέση να ενσωματώσει έργα τέχνης στη μαθησιακή διαδικασία και δια της μετασχηματίζουσας μάθησης θα συμβάλλει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών.